

Is vrijhandel goed voor het milieu?

Het is een illusie te denken dat de vrije markt kan zorgen voor een collectief goed als het milieu. Vrijhandel moet niet worden toegestaan voordat is aangetoond dat de milieuvriendelijke, duurzame weg wordt bewandeld.

In *ESB* van 30 januari jl. publiceren de heren Noë en Van Bergeijk hun visie op de relatie vrijhandel en het milieu. Hun artikel liegt er niet om en noodt uit tot een weerwoord. De auteurs schrijven: "In de milieudiscussie krijgt internationale vrijhandel ten onrechte de Zwarte Piet toegevoegd. Handelsbelemmeringen leveren ook voor het milieubeleid op zijn hoogst een 'second-best'-oplossing. De voordelen van internationale specialisatie, zoals een doelmatiger productie en een geringere verspilling van grond- en hulpstoffen, gaan daarbij immers verloren". Kort en goed: "vrijhandel is goed voor het milieu", aldus afficheert *ESB* het artikel.

Ik wil in de vorm van een aantal punten mijn kritiek tot uiting brengen. Op sommige punten ben ik het met de auteurs eens, maar dat vrijhandel goed zou zijn voor het milieu kan niet bewezen worden. De wetenschapsleer verzet zich tegen dergelijke generalisaties en de geschiedenis geeft allerlei voorbeelden van het tegendeel: de vrijhandel loost al decennia lang overtollige zouten in de Rijn. De milieuproblematiek is complex, wereldwijd en dermate divers, dat generalisaties bijna niet mogelijk zijn. De vrijhandel kan en zal ook nooit de Zwarte Piet toegespeeld kunnen krijgen als de grote veroorzaker van de milieuproblematiek. De auteurs gebruiken de generalisatie als een 'debating-truc': ze vechten terug vanuit een door hen zelf bedachte positie. Het milieu en de vrijhandel verdienen beter.

De vrijhandel en de markt

De auteurs kunnen zich met een aantal vormen van handelsbeperkingen omwille van het milieu verenigen maar, zo stellen ze, "in het algemeen zijn de argumenten pro vrijhandel sterker dan de tegenargumenten". De auteurs ontkennen dat er een te-

genstelling bestaat tussen milieu en economie want: "beide grootheden kennen een duidelijk schaarste-aspect en dragen bij aan de welvaart". "Alleen", zo voegen ze eraan toe, "als economie wordt gelijk gesteld met 'geld verdienen' kan de tegenstelling tussen milieu en economie ontstaan". Als we echter spreken over vrijhandel dan gaat het alleen maar om geld verdienen, en dan is die tegenstelling er tussen milieu en economie. De markt denkt en handelt niet in lange-termijnwelvaarts-overwegingen in mondiaal milieuperspectief. Ik zou de stelling van de auteurs liever omdraaien: geen vrijhandel toestaan voordat is aangetoond dat de milieuvriendelijke, duurzame weg wordt bewandeld. Als over vrijhandel gesproken wordt moeten we weten waar we het over hebben. Vrijhandel betekent geen overheid, geen wetgeving, geen regelgeving. Binnen Nederland bestaat de vrijhandel niet, omdat de markt zoveel tekortkomingen kent. Daarom hebben we een mededingingswetgeving, een keuringsdienst van waren, een milieuwetgeving, toezicht op de inkomensverdeling en zijn er nog veel meer collectieve goederen en diensten.

De vrijhandelsgedachte is onlosmakelijk met de markt in neoklassieke zin verbonden. Deze theorie laat van meet af aan de inkomensverdeling buiten beschouwing of wellicht wat nauwkeuriger: de bezitsverdeling van de produktiefactoren. Als de inkomensverdeling geen probleem zou zijn kun je de vrijhandelsgedachte onverkort hanteren. De milieuproblematiek is hetzelfde lot toebedeeld als de inkomensverdeling: zij wordt geplaatst buiten de theorie. Begrippen als doelmatigheid en verspilling zijn markteconomische en geen ecologische begrippen. Minder verspilling is wenselijk en grotere doelmatigheid ook. Maar daaruit kan niet de

conclusie getrokken worden dat dus het milieu beter af is. De markt immers hanteert bedrijfseconomische maatstaven: het is veel doelmatiger en veel minder verspillend om hardhout uit de tropische regenwouden te gebruiken dan binnenlands hout, maar wel milieu-onvriendelijker. Het is veel doelmatiger om per vrachtauto met dieselmotor te transporteren dan per kruiwagen, maar het is milieu-onvriendelijker. En het is ook niet zo dat de winst van de doelmatigheid of de winst ten gevolge van de geringere verspilling door de markt teruggeploegd wordt ten gunste van het milieu.

Het is een illusie om te denken dat de vrije markt – zeg maar Jacobse en Van Es – kan zorgen voor een collectief goed als het milieu. De markt kan niet zorgen voor milieuvriendelijk gedrag. Er is collectieve actie nodig, een overheid, een belangengroepering of een ander samenwerkingsverband om de negatieve externe milieu-effecten te internaliseren. Een markt doet en kan veel maar de variabelen waarmee zij rekening houdt, blijven geworteld in het individuele gewin. Wie markt zegt, zegt 'the tragedy of the commons'.

Een sterke zijde van het rapport *Our common future*¹ is het nadrukkelijk gelegde verband tussen de duurzaamheid van het milieu en de mondiaal zeer scheve inkomensverdeling. Ik geef wat voorbeelden van het verband tussen vrijhandel, milieu en inkomensverdeling. Vrijhandel betekent dat Nederland voornamelijk voor de productie van veevoer bijna 16 miljoen hectare landbouwgrond in het buitenland gebruikt tegen bijna 3 miljoen in eigen land. Door onze grote welstand zijn wij in staat plantaardig eiwit om te zetten in dierlijk en vervolgens eten we het beest op. Die omzetting is uiterst kostbaar in termen van voedselproductie. Onze schaarste aan landbouwgrond maakt landbouwgrond ook elders schaarser wat leidt tot hogere voedselprijzen en het in gebruik nemen van extra landbouwgrond door bij voorbeeld wouden te kappen. Die mensen nu, die niet ingeschakeld zijn bij de productie van dat (vee)voer en geen landbouwgrond bezitten, moeten hogere prijzen gaan betalen voor hun voedsel. Ons voordeel vertaalt zich niet in hun inkomen of anders gezegd: de

1. World Commission on Environment and Development, *Our common future*, 1987.

voordelen van de vrijhandel komen niet bij allen terecht maar ze komen terecht bij sommigen en anderen zijn slechter af.

Bovengenoemde vrijhandel brengt overigens nog een spin-off met zich mee voor het milieu: wij hebben in Nederland een mestoverschot, veel ammoniakemissie en andere milieuingemakken en daar waar het (vee)voedsel vandaan komt wordt de grond uitgemergeld.

Als Tsjaad geen katoen, pinda's en fruit naar Europa zou exporteren zou dit land alle Sahellanden kunnen voeden. Daarnaast zouden de Sahellanden als ze niet naar Europa zouden exporteren ook geen marginale grond in gebruik hoeven te nemen door het kappen van bossen of andere vormen van (te) intensief grondgebruik wat tot verwoestijning kan leiden.

De auteurs halen de OPEC erbij om aan te tonen dat de markt in staat is de prijzen flink op te schroeven en daarmee de consumptie van olie en dus de uitstoot van CO₂ fors te beperken. Zou het dan niet beter zijn, denk ik dan, om in het geval dat er geen weldenkende milieubewogen oliesjeiks zijn, de tekortkomingen van de markt op het punt van het milieu een beetje te verhelpen? De auteurs laten zich ook in die zin uit: "*Indien* (mijn cursivering) prijzen een beter beeld zouden geven van economische schaarsteverhoudingen zouden consumenten en producenten geprikkeld worden om een beter evenwicht te vinden tussen de natuur als produktiefactor en haar andere functies". De auteurs geven hiermee precies aan waarom de vrijhandel te kort schiet: de natuur bestaat uit ongeprijsde schaarste. Met het voorgaande is niet gezegd dat de overheidsmaatregelen milieuzaligmakend zijn, maar ze zijn wel onmisbaar. En dat ze het in het Oostblok niet goed gedaan hebben is een ander probleem.

Milieu als excuus

Het idee dat vrijhandel in ons aller voordeel is gaat niet op voor het milieu en mag dus niet als argument gebruikt worden voor vrijhandel. Een mogelijk ander gevaar is dat het milieu ten onrechte te pas en te onpas gebruikt wordt als excuus om andere, verborgen, doelstellingen te bereiken. Want handelsbelemmeringen als zodanig, de auteurs schrijven dat ook, vormen in het algemeen geen optimaal antwoord op de milieuproblematiek. De werkgroep Duurzaam

Samengaan van Landbouw, Natuur en Milieu stelt dan ook voor om binnen de GATT regels op te stellen voor de bescherming van natuur en milieu. En minister Pronk heeft recentelijk een soortgelijke rol toebedacht aan de VN. Met een dergelijke regelgeving is de kans dat het milieu als oneigenlijk excuus wordt gebruikt kleiner.

Ik sluit me tot slot graag aan bij de auteurs als zij stellen dat de consumenten bij hun keuze tussen duurdere en minder milieubelastende producten enerzijds en substitueerbare meer vervuilende producten anderzijds, steeds meer bereid moeten zijn om voor het eerste te kiezen. Echter, waarom zouden we bij de consument een andere maat leggen dan bij de internationale handel?

A.J.A. Bijl

De auteur is docent milieu-economie aan de Hogeschool te 's-Hertogenbosch.

Naschrift

Met zijn reactie heeft Bijl zich in een wel zeer moeilijk parket gemanoeuvreerd. Enerzijds kan hij niet heen om de logica van ons argument dat handelsbelemmeringen geen optimaal antwoord zijn op de milieuproblematiek. Anderzijds zou hij toch het liefst geen vrijhandel toestaan voordat is aangetoond dat de milieuvriendelijke, duurzame weg wordt gevolgd.

Landbouw en vrijhandel

De problemen in de Nederlandse agrarische sector zullen slechts door zeer weinigen aan vrijhandel worden geweten. Het is een 'non sequitur', want hier heerst het EG-landbouwbeleid, schoolvoorbeeld van een gereguleerde markt waar vrijhandel ver te zoeken is.

Marktwerking milieuvriendelijk

Bijl stelt internationale vrijhandel gelijk aan het kapitalisme van de Haagse Schildersbuurt. Dat is een mooie 'debating-truc', maar het is vooral

een karikatuur van ons betoog waarin we uitgebreid stilstaan bij institutionele aspecten. De markt vereist een kader en spelregels om te kunnen functioneren; eigendomsverhoudingen moeten bij voorbeeld worden gegarandeerd. Is dat het geval dan leidt het streven naar individueel gewin, bij voorbeeld via het mechanisme van Hotelling tot stijgende prijzen van eindige grondstoffen en daarmee tot besparingen en (pogingen tot) het vinden van alternatieven. De markt kent vele tekortkomingen, zoals ook Bijl diverse malen stelt. Maar dit wordt in ons artikel ook helemaal niet ontkend. Het gaat er om dat bij een ingrijpen om de marktwerking ten aanzien van het milieu te verbeteren, er al zeer spoedig sprake is van 'second best'-maatregelen. Handelsbeperkingen vallen daar zeker onder. Belangrijk lijkt ons om de markt niet buiten werking te stellen, maar om deze juist beter te laten opereren door milieukosten zoveel mogelijk direct in de prijzen op te nemen. Uiteraard is dit makkelijker gezegd dan gedaan, maar het principe van marktwerking die ook milieuvriendelijk kan zijn blijft overeind.

Verspilling

Ons betoog op dit punt wordt weggedefinieerd aangezien Bijl doelmatigheid en verspilling weigert te rekenen tot de ecologische begrippen. Dat de schijn van het sterke voorbeeld nogal eens bedriegt, is de lezer van *ESB* bekend sinds gebleken is dat de op het eerste gezicht evident milieu-onvriendelijke cellofaanverzending het in de uiteindelijke berekening blijkt te winnen van het papieren verzendbandje. Voordat we Bijls beweringen kunnen accepteren, willen we zijn sommetje zien en na kunnen rekenen. Tot het zover is zijn we niet onder de indruk van zijn analyse en hechten we meer waarde aan de empirische en theoretische argumenten die we in ons artikel hebben aangedragen.

Dit alles wil niet zeggen dat Bijl de plank op alle plaatsen mislaat en met name zijn verzet tegen het milieu als vlag op de modderschuit van het protectionisme zien we als een nuttige aanvulling op ons artikel. Bijl stelt veel zinnige vragen, waarop een antwoord moet worden gevonden, maar die vraagtekens tasten de boodschap van ons artikel niet wezenlijk aan.

Wim Noë

Peter van Bergeijk